

Poikkeuksellisen hyvä kirja taloustieteestä

KLAUS KULTTI

Vs. professori

Helsingin yliopisto

Landsburg, Stephen E.: *Armchair Economist; Economics and Everyday Life*. The Free Press; March 1995.

Kukapa suomalainen taloustieteilijä ei olisi kottanut itsetuntoaan puhumalla teknisin käsittein aivan tavallisista asioista. Steven *Landsburg* tekee päinvastoin. Hän käsittelee tavallisia asioita ja käyttää taloustieteelle tyypillistä päättelyä ilman taloustieteen termejä selvittääkseen, mistä on kysymys. Hän käsittelee niin tavallisia asioita, että moni taloustieteilijä ei ensi alkuun huomaa mitään ongelmaa olevankaan. Hän ei myöskään tyydy ensimmäiseen vastaukseen, vaan analysoi asiat pohjamutia myöten.

Landsburgin pohdiskelujen lähtökohta on, että ihmiset ovat järkeviä ja että tämä näky heidän käyttäytymisessään. Toisin sanoen kannustimilla voidaan vaikuttaa käyttäytymiseen. Tätä tuskin kukaan asettaa kyseenalaiseksi, kun kyse on hinnoista mutta esimerkiksi lainsäädännön puolella kannustinvaikutukset näyttävät

olevan yhtä suuri yllätys päättäjille kaikkialla maailmassa. Toinen Landsburgin peruslähtökohta liittyy taloustieteen tutkimuskohteeseen. Taloustieteen määritelmään törmätään väistämättä oppikirjoissa ja niissä puhutaan yleensä niukkojen voimavarojen (optimaalisesta) allokatiosta tai jotain siihen suuntaan. Tähän verrattuna Landsburgin määritelmä kilpailevien preferenssien tutkimuksesta kuulostaa kiinnostavammalta ja osoittautuu yllättävän hedelmälliseksi, kun pohditaan asioita joihin kernaasti liitetään moraalinen ulottuvuus.

Landsburg otsikoi kirjansa kappaleet tarkoituksellisen provokatiivisesti: Aluksi hän pohtii, miksi turvavyöt aiheuttavat kuolemia (why seatbelts kill). Jokainen kelvollisen taloustieteellisen koulutuksen saanut tietää vastauksen, mutta kerronpa sen silti. Lähtiessään liikenteeseen ihmiset valitsevat tietynlaisen ajotyylin ja tasapainossa kaikki tietävät, kuinka suuri on riski joutua onnettomuuteen. Kun ajamisesta tehdään turvallisempaa ihmiset muuttavat ajotapaansa ja onnettomuusriski palaa alkuperäiselle tasapainotasolle. Ihmiset siis ajavat hieman huolimattomammin kuin ennen turvavyöpak-

koa. Turvavyö suojaa kuitenkin vain autoilijaa ja niinpä jalankulkijoiden onnettomuusriski kasvaa. Seuraus on useampia onnettomuuksia kuin ennen uudistusta.

Kannustinvaikutusten arvaamattomuus on läpi kirjan käyvä teema. Kun rajoitteisiin voidaan reagoida useilla tavoilla, ei esimerkiksi pelkästään ostamalla enemmän tai vähemmän, ei ole a priori laisinkaan selvää mitä seurauksia rajoitteiden muuttumisella on. Se, että ihmiset todella reagoivat kannustimiin tekee monet hyvää tarkoittavat uudistukset ja lait yhdentekiviksi tai jopa haitallisiksi.

Jotten pilaisi lukemisen iloa, en käy kirjassa käsiteltyjä ongelmia läpi turhan tarkasti. Tavallisten ongelmien lisäksi Landsburg tarjoaa lukijalle vaativampiakin älyllisiä haasteita. Hän on erityisen kiinnostunut siitä, mikä on oikeudenmukaista. Ilmeisesti sen takia, että oikeudenmukaisuutta käytetään perusteluna kovin usein. Skandinaaveille onkin virkistävää syventyä pohtimaan, mikä esimerkiksi verotuksessa on oikeudenmukaista, jos sitten mikään. Täällähän on totuttu pitämään progressiivista verotusta lähes jumalallisena käskynä. Lansburg sen sijaan asettaa kyseenalaiseksi, josko edes sellaista verotusta, jossa kaikki maksavat vakio-osuuden tuloistaan, voidaan pitää oikeudenmukaisena.

Kirjan viihdyttävimmässä osassa Lansburg esittelee yleisönosastoista keräämiään valvutuneiden kansalaisten mielipiteitä huumeiden vastaisesta kamppailusta, julkisen vallan menoista ja niiden rahoittamisesta sekä vaihtotaseen alijäämästä. Lansburg osoittaa kohta kohdalta, kuinka mielipiteiden esittäjillä ei ole alkeellisintakaan tajua talouden toiminnasta. On hauska huomata, että Helsingin Sanomien yleisönosastolta voimme lukea aivan vastaavia mielipiteitä.

Ehkä kunnianhimoisimmassa kappaleessaan Landsburg kehittää taloustieteellisen perustan tieteellisen menetelmän toimivuuden tarkastele-

miseksi (The economics of scientific method). Ainakin minusta se vaikuttaa tyylikkäältä ja lisäksi se johtaa erityisen hauskaan johtopäätöksen: Suurin osa maailman tiedemiehistä ja naisista (Huom. sisältää taloustieteilijät) on kyvytöntä massaa, joille maksetaan korkeaa palkkaa tuloksesta riippumatta, koska ei haluta, että he teeskentelevät olevansa kyvykkäitä tieteilijöitä. Kyvykkäät tieteilijät kootaan sitten ihan omaan laitokseen, jossa maksetaan tuloksen perusteella. Silmämääräisesti teorian tämä ennustus näyttäisi pitävän paikkansa.

Kirjan viimeinen luku tekee osan lukijoista onnellisiksi ja osan onnettomiksi. Tämä riippuu siitä, kuinka lukija suhtautuu nykyään muodissa oleviin ympäristöasioihin. Landsburg on selvästi perin kyllästynyt ympäristövouhotukseen ja osoittaa joidenkin yleisimpien ympäristöhokemien olevan joko täysin absurdeja tai vain tapa korottaa joidenkin ihmisten preferenssit paremmiksi kuin joidenkin toisten.

Oli Landsburgin päättelyistä mitä mieltä tahansa, kirjaa ei voi kuin suositella. Se on lisäksi erittäin sujuvasti ja viihdyttävästi kirjoitettu ja ennen kaikkea se panee lukijan pohtimaan asioita. Moni taloustieteilijä ei ankaran koulutuksen jälkeen muista, että taloustieteellistä päättelyä voi harrastaa ilman teknistä välineistöäkin. Useat Landsburgin päätelmät poikkeavat siitä mitä on tapana pitää oikeana. Ne jotka ovat vakuuttuneet lopputulosten virheellisyydestä, joutuvat miettimään, missä kohtaa päätely on väärää ja tarjoamaan tilalle parempaa.

Yksi Landsburgin perusoivalluksista on se, että ihmiset ovat herkkiä reagoimaan taloudellisiin kannustimiin ja että ei ole välttämättä itsestään selvää miten niihin reagoidaan, kun ihmisten valinnat ovat moniulotteisia. Tämän takia suosittelenkin kirjaa erityisesti kaikille niille taloustieteilijöille, joilla on palava halu aina silloin tällöin olla talousmiehiä tai talousnaisia

ja harrastaa yhteiskuntasuunnittelua. On hienoa suunnitella ja ehdotella vakuusrahastoja ja erilaisia ympäristöveroja työmarkkinajärjestelmien uudistamisesta puhumattakaan. Ensin kannattaa kuitenkin pohtia, miksi popcorn on elo-

kuissa niin kallista (tai suomalaisittain miksi drinkit ovat teatterissa niin kalliita). Jos tähän ei löydy vastausta, kannattaa lopettaa suunnittelu ja katsoa vastaus Lansburgin kirjasta sivulta 157.